

Siedliska i fitocenozy

Jarząb nieszpułkowy spotykany jest głównie na podłożu wapiennym, rzadziej bezwapiennym. Występuje najczęściej na rędzinach o odczynie w poziomach powierzchniowych od kwaśnego do obojętnego (pH 5,5–7,2). Większość okazów rośnie w widnych, skalistych miejscach w piętrze regli i kosówki. Według Matuszkiewicza (2001), gatunek niesłusznie podawany jest jako charakterystyczny zespołu kosówki *Pinetum mugo carpaticum*.

Morfologia i biologia

Krzew dorastający do 2 m wysokości, wytwarzający zwykle liczne pędy odroślowe. Liście skórzaste, brzegiem piłkowane, nagie, z wierzchu ciemnozielone, spodem jaśniejsze, jajowatopodługowate do eliptycznych, krótkoogonkowe. Kwiaty o płatkach różowych, 4–5 mm długości, zebrane w dość zbity baldachogroniasty kwiatostan. Owoce kulistawe, czerwono-pomarańczowe, z czasem brunatniejące, mięsiste.

Charakterystyka populacji

Na poszczególnych stanowiskach rośnie od jednego do kilkunastu krzewów o kilku do kilkudziesięciu kwitnących i owocujących pędach. Łączna liczba krzewów notowanych dotychczas w Tatrach Polskich nie przekracza 100.

Sorbus intermedia* (Ehrh.) Pers.*Jarząb szwedzki**

Rodzina: *Rosaceae* – różowate

Status

W Polsce gatunek zagrożony wyginięciem.

Rozmieszczenie geograficzne

Gatunek subatlantycki o bardzo niewielkim zasięgu obejmującym południową Skandynawię i wybrzeża Bałtyku; endemit Regionu Bałtyckiego (Ingelög i in. 1993; Hultén, Fries 1986).

Występowanie w Polsce

Jarząb szwedzki osiąga u nas południową granicę zasięgu. Nieliczne stanowiska rozrzucone są na Pobrzeżu Południowobałtyckim od Kołobrzegu po Gdańsk: Sabinowo, Podole Wielkie, Dargoleza, Cecenowo, Salino, Przylądek Rozewski, Kępa Redłowska, Kartuzy, Brętowie (Browicz 1961; Browicz, Gostyńska 1963b; Kobendza 1955; Wojterski, Bednorz 1982) i Gdańsk-Stogi (Gostyńska-Jakuszczyńska 1973 i mat. npbl. z 1981 r.). Kilka

Zagrożenie i wskazania ochronne

Na niektórych stanowiskach w piętrach reglowych zagrożenie może stanowić sukcesja lasu i wzrost ocienienia. W Tatrach Zachodnich znaczna część krzewów jarząbu nieszpułkowego jest zgryzana zimą przez jelenie; zachowują się tylko części pędów ukryte pod śniegiem. Roślina wydaje się jednak odporna na te uszkodzenia, wytwarzając wciąż nowe pędy. Okazy z niektórych stanowisk, np. na Sarniej Skale, są uszkodzane na skutek obrywania z nich gałązek. Wszystkie stanowiska *Sorbus chamaemespilus* są zlokalizowane w obrębie Tatrzańskiego Parku Narodowego. Gatunek jest uprawiany w Górskim Ogrodzie Botanicznym Instytutu Ochrony Przyrody PAN w Zakopanem.

Halina Piękoś-Mirkowa

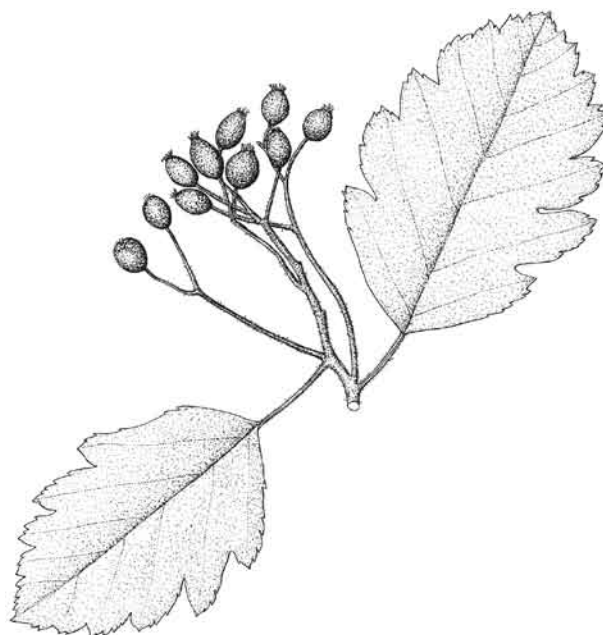
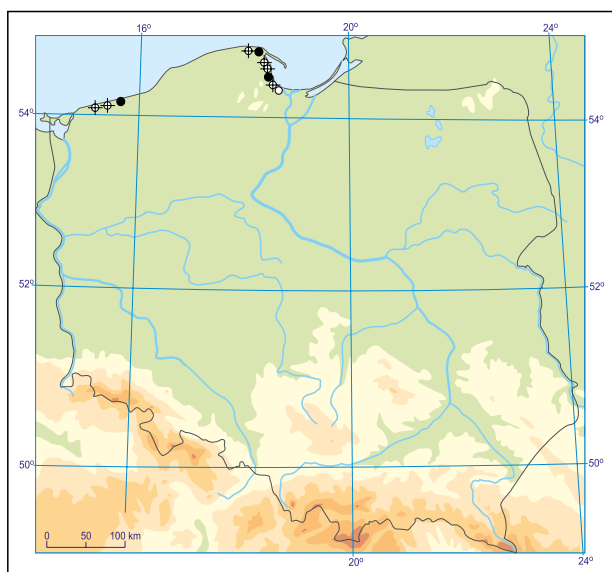
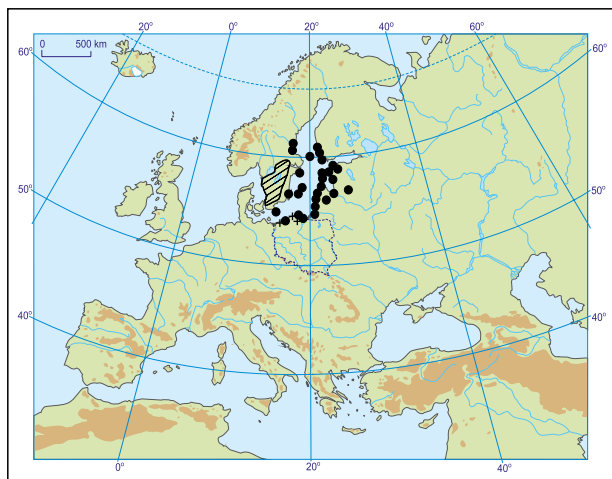
Summary

In Poland, *Sorbus chamaemespilus* is known only from the Tatras where it occurs at a dozen or so sites between 1040 and 1720 m a.s.l. It shows a preference for calcium carbonate-rich substrate and is most often found in rocky places in the mountain forest belt and in the subalpine belt. The number of plants varies from one to about a dozen at particular locations. The total number of bushes does not exceed 100. The species is threatened due to its small numbers. In addition, *S. chamaemespilus* bushes are often browsed by deer in winter. In some forest localities, a threat may result from shading by trees (forest succession).

dawniej podawanych stanowisk dziś już nie istnieje: Załęże koło Kołobrzegu, Las miejski w Kołobrzegu (Browicz 1961), Kępa Oksywska, Kamienna Góra, Jastrzębia Góra, Kolibki koło Orłowa (Browicz 1961; Browicz, Gostyńska 1963b; Kobendza 1955). Tylko 3 z zachowanych stanowisk, związanych bezpośrednio z wybrzeżem Bałtyku, można uznać za naturalne; są to rezerваты Kępa Redłowska i Przylądek Rozewski oraz okolice Sabinowa. Pozostałe stanowiska są prawdopodobnie pochodzenia antropogenicznego. Jako drzewo o dużych walorach dekoracyjnych, jarząb szwedzki jest często sadzony w miastach wzdłuż ulic i w parkach, a także przy drogach, skąd rozprzestrzenia się na nowe stanowiska.

Siedliska i fitocenozy

Wymaga dużo światła. W stosunku do gleby jego wymagania są skromne, jednak na siedliskach ubogich często przyjmuje pokrój krzaczasty. Najczęściej rośnie na wydmach nadmorskich i sporadycznie na klifach (jak w przypadku Przylądka Rozewie) porośniętych lasami bukowymi z zespołu *Melico-Fagetum*, rzadziej w lasach mieszanych, na obrzeżach lasu i przy drogach leśnych, a wyjątkowo także na nasłonecznionych zboczach, np. w Brętowie (Browicz 1961; Browicz, Gostyńska 1963b).

dorosłych i juvenilnych oraz odrośli w rezerwacie na Kępie Redłowskiej (Mroczkiewicz 1925; Browicz 1961) i w Sarbinowie (Gostyńska-Jakuszczyńska, mat. npl. z 1981 r.). Tam, gdzie wpływ człowieka jest ograniczony, liczebność populacji wyraźnie się zwiększa, być może przy udziale ptaków, co zaobserwowano w ostatnich 15 latach (J. Kruszelnicki, mat. npl.).

Zagrożenie i wskazania ochronne

Jarząb szwedzki od 1919 r. podlega w Polsce ochronie prawnej, mimo to narażony jest na zagładę w wyniku działalności gospodarczej, rozwoju osadnictwa i infrastruktury, przez co traci swoje naturalne siedliska. Na siedmiu stanowiskach wyginął. Ochrona rezerwatowa tego gatunku jest trudna, ponieważ na poszczególnych stanowiskach drzewa rosną na dość dużej powierzchni. Należy zwrócić bacniejszą uwagę na zabezpieczenie miejsc występowania jarząbu szwedzkiego w oparciu

Morfologia i biologia

Niewielkie drzewo o dużej żywotności, obficie kwitnące i owocujące. Obok dorosłych osobników często obserwuje się siewki; tworzy też odrośla w odległości do kilkunastu metrów od pnia (Browicz 1961; Gostyńska-Jakuszczyńska 1973). Niekiedy osiąga znaczne rozmiary. Najwyższe i najgrubsze okazy jarząbu szwedzkiego obserwowano koło Salina (19 m wysokości i 440 cm obwodu w pierśnicy) i przy drodze z Dargolezy do Wolini (16 m wysokości, 500 cm obwodu) (Browicz 1961; Gostyńska-Jakuszczyńska 1973). Są to przeważnie drzewa sadzone w celach ozdobnych w formie przydrożnych alei. Pomarańczowoczerwone owoce zjadane są przez kilka gatunków ptaków, szczególnie z grupy drożdów, co przyczynia się do rozsiewania nasion.

Charakterystyka populacji

Ze znanych dawniej około 10 naturalnych stanowisk jarząbu szwedzkiego, tworzących skupiska drzew, dotychczas przetrwały trzy. Przylądek Rozewski, Kępa Redłowska i Sarbinowo. Stanowiska te aktualnie liczą od kilkunastu na Rozewiu do kilkudziesięciu osobników

Fot. 107. *Sorbus intermedia* w rezerwacie Kępa Redłowska (1995)

o przepisy o ochronie gatunkowej oraz objąć monitoringiem naturalne stanowiskach. Duże okazy i skupiska drzew tego gatunku powinny być chronione jako pomniki przyrody.

Maria Gostyńska-Jakuszczyńska i Jerzy Kruszelnicki

Summary

Sorbus intermedia is an endemic species to the Baltic region. In Poland it reaches the southern limit of its distribution. It

occurs in a few sites in NW Poland, between Kołobrzeg and Gdańsk. Of the existing localities, only three (on the Baltic Coast) may be considered as natural. The tree grows there on coastal dunes and cliffs covered by beech-dominated forests. The remaining localities are in man-made environments; *S. intermedia* is often planted in parks and on roadsides for decorative purposes. Populations growing in natural sites are small; they comprise from a few to about a dozen trees, seedlings and offshoots. Though legally protected since 1919, *S. intermedia* is threatened with extinction due to the loss of natural habitat, caused by human economic activity, including residential and infrastructure development.

Cotoneaster tomentosus (Ait.) Lindl.

Irga kutnerowata

Synonim: *Cotoneaster nebrodensis* (Guss.) C. Koch

Rodzina: *Rosaceae* – różowate

Status

W Polsce gatunek zagrożony.

Rozmieszczenie geograficzne

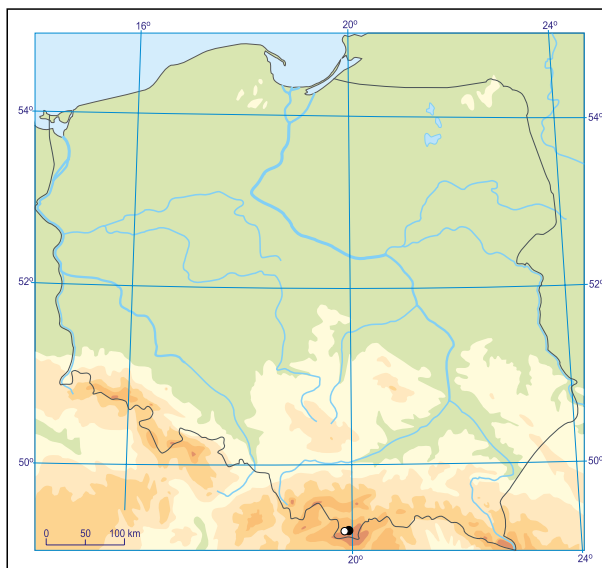
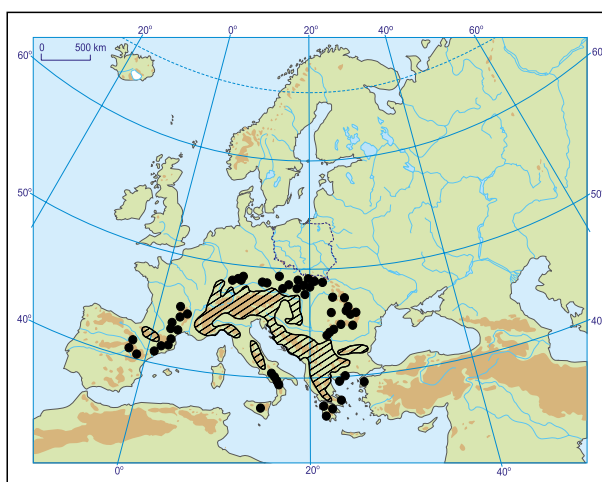
Irga kutnerowata występuje w górach Europy Środkowej i Południowej, nie przekraczając na północy 50° szerokości geograficznej (Pawłowski 1956; Browicz 1958). Stanowiska w Polsce znajdują się na północnym kresie zasięgu. Główny obszar występowania obejmuje Pireneje, góry Sycylii, Apeniny, Jurę, Alpy, Karpaty, Góry Dynarskie oraz góry Półwyspu Bałkańskiego (Browicz 1958; Meusel i in. 1965; Browicz 1968a). Jedyne stanowisko z północnej Afryki, podane przez Hermana (1956), jest kwestionowane (Browicz 1958).

Występowanie w Polsce

Rośnie wyłącznie w Tatrach Zachodnich, skąd znany jest zaledwie z sześciu stanowisk: Pod Rękawicą nad Doliną Kościeliską, około 1240 m n.p.m. (Piękoś-Mirkowa 2008c, za A. Delimat i T. Boruckim, inf. ustna), Dolina Strążyńska, 940 m (Browicz 1958; Piękoś-Mirkowa 1982) i 1010 m (Delimat 1999), Koński Żleb od 1090 m do 1165 m (Piękoś-Mirkowa 2000), Zawieszka na Sarniej Skale 1330 m (Piękoś-Mirkowa, Miechówka 1996; Piękoś-Mirkowa i in. 1996a), Dolina Białego, około 1100 m (Pacyna i in. 1964), Hrubi Regiel, około 1300 m n.p.m. (Radwańska-Paryska 1975). Stanowisko podane przez Wołoszczaka z Łysanek wymaga sprawdzenia (Pawłowski 1956).

Siedliska i fitocenozy

Irga kutnerowata jest gatunkiem górskim (reglowym). Rośnie w suchych i nasłonecznionych miejscach, na skałkach wapiennych i dolomitowych oraz na stromych,

skalistych zboczach o nachyleniu do 60° i wystawie zwykle zachodniej lub południowo-zachodniej. Występuje na rędzinach inicjalnych, próchnicznych i butwinowych, wytworzonych z wapieni i dolomitów. Gleby te wykazują odczyn zasadowy lub słabo kwaśny (pH 5,5–7,3) (Piękoś-Mirkowa 2008c). Irdze kutnerowatej towarzyszą